

Henri de Lubac

AZ EGYHÁZ JELENLEGI VÁLSÁGA

Ma már szinte közhely, hogy civilizációs válságot élünk át. Megállapításához nincs szükség arra a csaknem prófétaí intuícióra, amellyel Teilhard de Chardin jelezte ezt mintegy félszázaddal ezelőtt. Ugyanígy egészen világos mindenki előtt, hogy a jelenlegi válság élesebb és gyorsabb lefolyású, mint más korszakok hasonló válságai. De egészen a legutóbbi időkig csak „robbanásszerű változásról” beszéltünk. Ma a folyamat új szakaszba lépett, s ennek jellemzésére mindinkább előtérbe kerül egy új fogalom: a „rombolás”.

Jogos kritikák

Nem szabad meglepődnünk azon, hogy ez a heves válság legalább elvben (talán még nihilisztikus következményeiben is) rokonszenves, olykor szenvedélyes visszhangra talált nem egy keresztény ember tudatában is. Hogy is ne lenne kész a keresztény szembefordulni az olyan rendszerrel, amely félreismeri az ember méltóságát, megfojtja lelkét és hozzáférhetetlenné teszi a remény számára? Hogyne ragadná meg ezt az alkalmat, hogy egyensúlyát veszített testvérének megmutassa a saját közössége életét megvilágító értelmet, amely fénnel szórta tele az evangélium első hirdetése óta a történelem annyi változásán keresztül? Nos, éppen ez történt nem egy esetben; akadt számos keresztény — mindenekelőtt fiatalok —, akik szilárdan álltak hitükben és továbbadták környezetüknek a világosságot, amelynek hordozói. — Meglepő lehet viszont valami más: hogy ugyanez a válság ugyanolyan erővel magában az Egyházban és az Egyház ellen is visszhangra talált, a támadás és elutasítás szelleme igen sok hívőt is megragadott és saját közössége ellen mozgósított. Ugyanakkor ezek továbbra is áldozatai a modern világ varázslatának, míg mások ezt a világot elutasítják és vitatják. Idomulás és visszajára fordítás — mindkettő megütközést kelt. Bizonyos persze — erről nemsokára bővebben —, hogy a katolikus Egyház jelenlegi belső helyzete semmiképpen sem egyszerűsíthető le egy ilyen paradoxonra. Mégis ez az egyik fő jellemzője. Mielőtt ezt nagy vonásokban megrajzolnánk, a következőt szeretnénk előrebocsátani:

Nem beszélünk itt a komoly, meghatározott dolgokra irányuló, illetékes és felelős emberektől származó, jogos reformokat vagy szükségszerű alkalmazkodást igénylő kritikákról, — bár a legdöntőbb újítások nem annyira a reformerek terveiből, inkább a szentek alkotásaiból jönnek létre. Nem is olyan kritikákról szólnak, amelyekre a szeretet készletet, ha itt-ott formájukban kicsit messze is mennek. Azt sem tévesztjük szem elől, hogy sok ma fölvetődő kérdés „semmiképpen sem vezethető vissza felforgató szándéokra. Nincs minden a legjobb rendben és világosan megadva — sok mindent meg kell még keresni!” (Y. Congar.) De még valami mást is meg kell állapítanunk, nap mint nap adódó új példák alapján.

A követelőző kontesztálás erőszakos megnyilvánulásai

A ma általánossá vált kontesztálás kétfajta. Egyrészt a megállapodott társadalmi berendezés strukturái ellen irányul, másrészt az ellen a szellemi örökség ellen, amelyet ez a társadalom reánk hagyományoz és amelynek gyökeréig hatolnak. De mindkét területen ugyanazt a kontesztálást látjuk munkában a katolicizmus kebelén belül is.

1. Keserűsége és megtorlásra való hajlandóság jelentkezik, eleve eltökélten semmit sem kímélve. A rombolás határozott szándéka, bizonyos agresszivitás, amely egyszerre fordul az Egyház múltja és jelenlegi léte ellen, minden tekintélyi formája, minden berendezése ellen, s olykor nem tesz különbséget a történetileg kifejlődött és a lényeges, mert isteni alapítású elemek között sem. Némelyik ember szelleme hasonló a rácshoz: mindent árnyékban hagy, amit csak az Egyház a századok folyamán az emberiségnek gyümölcsözött: hozzájárulását az emberi személyiség kifejlődéséhez, az ajándékozó szeretet új meg új eszméinek termékenységét, amelyet az Evangéliumból merít és elevenen megőriz fiai és leányai lelkében. Jogos az a szemrehányás, hogy egyes művekben apologetikus szándékok torzításra vezetnek. De az ő közleményeik sokkal önkényesebbek, és csúfosan meghamisítják az Egyház arcát. Különbözik mi sem könnyebb, mint az események és történések végeláthatatlan tömegében és az emberi nyomorúság tengerében alkalmat találni a gúnyra vagy megbotránkozásra. Az Egyház hagyományát megtagadják és már csak tehernek érzik. Pedig a Tradíció mindenekelettől éltető, aktualizáló erő. Ők a halott múlt romjainak tekintik — mert nem veszik maguknak a fáradságot, hogy beleilleszkedjenek. Éppenígy az Egyház tekintélyét már csak külső, sőt ellenséges hatalomnak tartják és gyakorlását zsarnokinak érzik. Tanítói hivatalát csak kelletlenül tűrik, kijelentéseit túlzottnak látják, élesen vitatják vagy teljességgel elvetik. Még attól sem riadnak vissza, hogy a közvéleményt mozgósítsák ellene. Néha úgy látszik, fogalmuk sincs már a keresztény szabadság lényegéről és követelményeiről. És csodálkozom az Egyház annyi gyermekén: hogyan lehetnek jó lelkiismerettel napról-napra, a részvétlen tömeg tetszésétől kísérve, anyjuk és testvéreik vádlói, holott ők maguk sohasem tettek semmi említésreméltót, so-

hasem vettek fáradságot szellemi erőfeszítésre, sohasem szenvedtek, sőt egyáltalán időt sem szántak egy kis elgondolkozásra. Szavuk hallatára hányzor támadt ez a gondolatom: mennyivel inkább joga lenne az Egyháznak, az egész Egyháznak, hogy panaszt emeljen miattuk!

Néhány éve nemzedékünk egyik legelőkelőbb és legélesebben gondolkodó szelleme rámutatott erre a rendzavarásra; fogalmazása éppen mérsékelt volta miatt különösen nyomatékos. Egy katolizált anglikánról, Msgr. Christopher Butlerről van szó; Downside-i bencés apát és a zsinat befolyásos tagja volt, ma londoni segédpüspök. 1967 végén így nyilatkozott: „Miótán átéltem a zsinatot és örvendtem művén, meg fogják engedni nekem a következők megállapítását: Bizonyos jelenségek a mai Egyház életében arra sürgetnek, hogy mindenkinek a figyelmét fölhívjam: a karizmatikus élet idővel szétrombolhatja önmagát, ha nem ismerik el becsületesen és nem tartják lojális tiszteletben a tanítóhivatal isteni jogait.”¹ Több mint egy évszázaddal ezelőtt a nagy Newman az angol egyház akkori kritikus korszakának láttán úgy nyilatkozott, hogy az szinte megjósolása a szemünk láttára kifejlődő mai válságnak:

„A régi iránti tisztelet hiánya, elődeink parancsainak és hagyományainak önkényes és nemtörődöm megsértése, szeretetműveik értékének elsikkasztása, az Egyház profanizálása, a köteleo egység meggondolatlan megtagadása, az ún. csoportos vallásosság (ma szociológiai értelemben vett vallásosságnak mondanánk) nyílt lebecsülése, a katolikus Credo iránti növekvő közöny; a vitatkozások, összehasonlítások, ellentétesek, fennhéjázó megnyilvánulások egész litániája, amelyeknek a szent hitcikkelyek ki vannak téve; a mindenfelől felhangzó számtalan, egymásnak ellentmondó liturgikus kritika; végül pedig a mindenütt megfigyelhető elégedetlenség szelleme és az általános felforgatásra való törekvés: mi mást jelentenének ezek a tünetek, mint hogy még mindig él Saul szelleme, az a nyakas ellenállás, amely ellentéte Dávid buzgóságának, s össze akar törni és fel akar forgatni minden isteni rendelést, ahelyett, hogy alapjukon építkeznek?”²

A következőkben Newman arról szól, milyen büntetés fenyegeti ezt a magatartást. Nem merem folytatni az idézetet. De megállapításai már átvezettek a második szférába:

2. A kontesztálás intellektuális szférája. Nagyon helyes észrevétel: ha a szellem az értelmi megismerés birodalmára szorítkozik, ha nivellálják és minden mélységtől megfosztják, akkor elnyomó elvvé lesz az ember számára. Innét a lázadás hevessége. Egyszerre jut ez kifejezésre az irracionálisért való túlzott rajongásban és az elidegenítő eredmények kritikusi elutasításában. Csakhogy — mint gyakran előfordul — ez a lázadás is foglya marad annak az előfeltételnek, amely kiváltotta. A szellemnek ugyanaz a csonka fogalma tartja uralma alatt. Így azután a két egymással szembeesegülő álláspont közös gondolati forrásában egy marad. A számítva építkező tevékenység egyfelől és a kritikusan romboló másfelől csak két ellentétes irányú ugyanannak a felfogásmódnak. Holott a válság pozitív megoldása érdekében egy új dimenzióknak való megnyílásra lenne szükség: a szellemi teljesség visszanyerésére a szó legtágabb értelmében vett kontemplatív tevékeny-

séghez való visszatéréssel. De általában éppen ez hiányzik. Ott is, ahol a jelenlegi szellemi válság a hívőket is magával ragadja, s ezzel bejut a hit belső birodalmába és kiüresíti azt.

Mert ha a kritikus tevékenység egymagában működik, hamarosan odáig jut, hogy mindent szétmállaszt. Elhomályosítja a tekintetet a hit áthagyományozott tanításának és a szellemnek maradandó nagysága és értékei iránt. Nem látjuk többé, hogy az igazság — bár sok különböző, időben egymás mellett álló és egymásután következő kulturális kifejezésformában nyilvánul meg — állandó és egyetlen. Akkor aztán a szükségképpen jelekben kifejeződő isteni kinyilatkoztatás már csak pusztán emberi gondolatok és értelmezések sorává zsugorodik. Akkor a keresztény hit eredeti hiteles formájában már csak kulturális jelenség — van ugyan némi jelentősége, de lényegében a múlté. Akkor a teológiának, avagy annak, amit még ezzel a névvel jelölnek, a mai ember kérdéseire kell közvetlen választ adnia, nem pedig minden idők embereivel törődnie; és a teológus, ahelyett, hogy mélyebben hatolna Krisztus üzenetébe, élő valósággá akarva formálni, csak időszerűsége törekszik, s nincs más gondja, mint hogy mindinkább „naprakész” legyen, amit mond. Akkor a kritika igazi szellemén végül is felülkerekedik a kritikus szellem. Érvényesítésére természetesen kiváló területül kínálkozik a vallásos irodalom, amelynek végső tárgya csak képek és szimbólumok útján közelíthető meg. Akkor a százados keresztény gondolkodókat mellőzik, mintha számunkra nem volna többé mondanivalójuk; a hit hagyományos formuláit szinte ösztönszerűen olyan megvilágításban állítják eléink, amely nevetségessé teszi őket, hogy aztán minden teketória nélkül egyszerűen azt kívánják: helyettesítsék őket újakkal; és új nyelvi kifejezés megteremtésének ürügyén valójában kiüresítik a hitet legalapvetőbb tartalmából. A misztériumba való elmélyült behatolás helyett filozófiát próbálnak kifejleszteni, és azt gondolják, hogy ezzel fölénybe kerültek; közben pedig a hitnek nemcsak a tárgya változik meg, hanem sajátos jellege is eltűnik. Akkor mindenünnen azokat az elemeket veszik át, amelyek valahogy mindig negatív értékelést tesznek lehetővé. Ki ne tudná például, hogyan éltek vissza Rudolf Bultmann művével olyan emberek, akik képtelenek voltak kritikai tanulmányozására? Ki ne ismerné Dietrich Bonhoeffer egyes formuláinak megtevesztő idézését? Akkor minden vádat, minden uszítást, sőt minden eltévelyedést prófétikusnak minősítenek, akármilyen világos is, hogy tájékozatlanságból, elfogultságból vagy a divatos véleményeknek tett engedményekből származik, és akármilyen félreérthetetlenül mutassa is a hamis prófétálás minden jegyét. Akkor burjánzik az alacsonyrendű irodalom, reklám-jelszavakkal megtűzdelve, és annál gyorsabban elharapózik, mert szinte egyáltalán nem fordul a kritikus észhez, hanem a köznapi szenvedélyeknek hízeleg és előmozdít mindenfajta tisztázatlanságot és zűrzavart.

Nyíltan kijelentjük: Mindebben semmi biztatót nincsen! A felbomló hit nem termékenyít. Egy széthulló közösség képtelen kisugárzásra, vonzóerő

gyakorlására. Az izgatás nem élet. Egy jelszó, attól, hogy az „utolsó divat”, még nem új gondolat. A legszenzációsabb kritikák egyben a legterméketlenebbek. Egy protestáns teológus állapította meg nemrégiben: sok olyan gesztus, amelyet gazdája hallatlanul merésznek tart, nem más, mint „menekülés a kontesztálásba”.³ A „teremtő erő” rendszerint nem azoknak erős oldala, akik dicsekszenek vele, a hit és a keresztény élet terén a legkevésbé. — Tudom: aki ilyeneket mond, annak számolnia kell azzal, hogy „leértékelt” kategóriába dugják. „Konzervatívnak”, „reakciónak”, „integristának”, vagy egyszerűen „idejétmúltnak” bélyegzik — ennyire ki lehet forgatni értelmükből a szavakat. És mégis bizonyos, hogy az Egyház egész jövője, küldetésének egész termékenysége és mindaz, amit a világnak hozhat és hoznia kell, ma a hit döntő erejű felébredésétől függ. Megszabadítani a keresztény tudatot a beteges negativizmustól, a kízó neurasteniától, a bénító kisebbségi érzéstől, a többértelműségek fajtogató hálójából: ez az alapfeltétele annak a megújulásnak, amelyre az Egyház törekszik.

3. Ennek a megújulásnak a programját a legutóbbi zsinat vázolta. Mindenki erre hivatkozik (vagy hivatkozott), de más és más értelemben. A valóságban kevésbé ismerik és kevésbé követik a Zsinatot. Többen, akik azt állították magukról, hogy egyedül ők veszik komolyan, ma kevésre becsülik. Már az első perctől fogva torzító értelmezés kezdte hatalmába keríteni. Akik közelről vettek részt munkálataiban, jól tudják ezt.⁴ Néhány példa:

A Dei Verbum konstitúció a hívő tekintetét Jézus Krisztusra, Isten megtestesült Igéjére irányítja, aki „a kinyilatkoztatásnak egyszerre közvetítője és teljessége”. Megmutatja, hogyan tanúskodik róla az írás. Összekapcsolja a két Testamentumot. Bátorítja az exegéták kritikai tevékenységét, de egyben nyomatékosan rámutat arra, hogy a szent könyveket hittel kell olvasni és a hagyomány szerint értelmezni. — Most azonban sokaknál elhalványodik Jézus személye; az ószövetséget eltorzított formában kijátsszák az új ellen; szűkkörű biblicizmus fejlődik ki, amely megvet minden hagyományt és sajátmagát emészti föl. Ebből a biblicizmusból kiindulva létrejön „a jövőbe vetett hit” fogalma, amelyben már egyáltalán nyoma sincs Jézus Krisztus evangéliumának. Pedig halljuk protestáns ajakról az üdvös intelmet: „Az Egyházban sohasem lehet szó arról, hogy a századokat mintegy átugorva közvetlenül kapcsolódjunk a Bibliához. Ez a biblicizmus jellegzetes módon éppen a 18-19. században lépett fel mindig újból, s egy nagyszabású elhárító mozdulattal elsőpörve a niceai zsinatot, az ortodoxiát, a skolasztikát, egyházatyákat és hitvallásokat, „egyedül a Bibliához” akarta tartani magát! . . . Sajátságos módon ennek a látszólag olyan következetesen az írás elvéhez ragaszkodó kísérletnek az eredménye mindig valami nagyon is modern teológia lett! Mert ezeknek az elszánt „biblikusoknak” is a maguk kortársi filozófiája járt a fejében, ezzel közeledtek az íráshoz, és azért . . . sajátmagukat olvasták bele a Bibliába. Az egyházi dogmától megszabadultak

ugyan, de annál kevésbé a saját dogmáiktól és elgondolásaiktól." ⁵

A *Lumen Gentium* konstitúció az Egyházzól elsősorban mint misztériumról beszél, mint Isten ajándékáról, nem mint embertől származó valóságról. Az ebbe az Egyházba bekebelezettek alkotják Isten Népét, útban az örök haza felé. Az Egyház ölen mindenki életszentségre hivatott. A zárandokok vezetésére az Úr hierarchikus tagozódást adott Egyháznak: ez a püspöki kollégium a pápával mint fővel és hármás: tanító, megszentelő és kormányzó hivatalával. — Most azonban különböző oldalakon ebből az egész tanításból mintha csak az „Isten népe” eszméjét vagy inkább kifejezését akarnák megtartani, hogy ebből kiindulva az Egyházat valami nagy demokráciává változtassák.⁶ Hasonlóképpen forgatják ki értelméből a püspöki kollegialitás eszméjét, amikor minden síkra ki próbálják terjeszteni és a parlamentáris kormányzat gondolatával tévesztik össze; sőt egyenesen abszurd módon a pápaság ellenében aknázzák ki. Kritizálják az ún. „intézményes Egyházat” valami alaktalan „ideális kereszténység” nevében, amely éppúgy ellenkezik mindennemű realizmussal, mint a katolikus hittel, történeti eredetével, stb. Így aztán gyakorlatilag nemcsak a visszaélésnek és rendbontásnak nyitnak tárt kaput, hanem az Egyház isteni rendjét, sőt az első naptól kezdve megőrzött lényegét teszik kérdéssé.

És a *Gaudium et Spes* konstitúció — amelyet egyesek egymagában szeretnének megtartani — ajánlja ugyan „a megnyírást a világ felé”, de pontosan megmagyarázza, hogy érti ezt: ti. hitünk dinamikájának jegyében, az aggodalmas vagy önző magunkbavonulás helyett, amely az életerő elvesztésének jele volt. Vagyis azt a szerepet akarjuk betölteni a világban, amit a lélek tölt be a testben, a Diognetosz-féle levél híres megfogalmazásával szólva (erre emlékeztet itt a zsinat). Végül is tehát az a cél, hogy belesugározzuk a világba az Evangélium szellemét és hirdessük neki a Krisztustól származó üdvösséget. — De most ezzel szöges ellentétben nem vezet-e ez a „megnyírást” az üdvösségről való megfeledkezéshez, az evangéliumtól való eltávolodáshoz, az elvilágiasodás útjára, a hit és az erkölcsi alapelvek dolgában való hanyagságra, egyszóval a világban való feloldódásra, hivatásunkról való lemondásra, személyazonosságunk elvesztésére — vagyis éppen a világ iránti kötelezettségünk elárulására?

A Zsinat XXIII. János kívánsága szerint nem akart új dogmákat definiálni, sem tanításokat elítélni. Ebből egyesek azt a következtetést vonják le, hogy az Egyháznak ma már nincs joga valamiről vagy valakiről ítéletet mondani; olyan „pluralizmust” erősítgetnek, amely már nem a teológiai iskolák pluralizmusa (ezek éppen ugyanazon hit különböző kifejezései), hanem hitbeli tartalomban is alapvetően különböző. Az is köztudomású, hogyan hamisítják meg a vallásszabadságról szóló dekrétumot; kifejezett tanítása ellenére azt akarják belőle kikövetkeztetni, hogy most már nem kell hirdetni az Evangéliumot, noha a szöveg ugyancsak világosan tárja elének ennek

sürgető kötelességét. (Más kérdés, milyen kedvező pillanathoz igazodunk eközben a gyakorlatban, vagy milyen formát követelnek meg a körülmények.) És mennyi hasonló észrevétel adódik a liturgikus konstitúciót illetően, amelyet olykor egyenesen szentségtörő módon a nevetségességig eltorzítanak, vagy az ökumenizmusról, a szerzeteséletéről, stb. szóló dekrétummal kapcsolatban! Micsoda szomorú valóságok, milyen — olykor teljességgel kiforgatott — torzképek rejlenek bizonyos esetekben a „megújulás” hazug szava mögött!

Egy amerikai hetilapban nemrég megjelent karikatúra tükrözi talán a legjobban azt a megütközést, amely egyre több megfigyelőn vesz erőt a katolikus Egyházban jelenleg zajló események láttán. Egy lelkész taxiba száll; a sofőr hátrafordul és azt kérdi — nem a társalgási nyelv szavaival, hanem a biblia nyelvén: „Wither goest Thou? — Hová visz az utad?” — Merre tart az Egyház? Ez a kérdés merül fel ma mindenfelé. Feloszlik, leáldozik a napja? Vagy megújul a Zsinat betűi és szelleme szerint, teljes hűséggel ragaszkodva Urához, hogy új életerővel rálépjen „az új kor útjára” és jobban betöltse hivatását a világban?

Mindazonáltal: optimizmus!

Mégsem szabad a pesszimizmus jelének felfogni mindazt, amit idáig mondtunk. Válságos idők tipikus jelensége: a legjobb a legrosszabbal keveredik. Krisztus ígérete nem csalhat meg. Krisztus Lelke nem fogja elhagyni Egyházát. Ma is fű ez a lélek és nagy dolgokat szül, de többnyire rejtetten.

1. T é n y e k

Egyetmást ismerünk ma már azokból a nagy dolgokból, amelyeket a Lélek a gyakran oly igazságtalanul ócsárolt korábbi nemzedékekben vitt végbe. És holnap meglátjuk majd a mi generációnk méhében növekvő nagyot. Amit az imént néhány vonással leírtunk, az egy nagyhangú ideológia. Igaz, már nagyon is valóságos pusztításokat okozott, de mégsem érinti az igazi élet mélyebb rétegeit: sem a komoly teológiai elmélkedést, sem a lelképásztorkodás módszeres fáradozását, sem az apostolság, jámborság és szolgálat számos új formájának létrejöttét, sem oly sok alázatos keresztény csendes életét és áldozatát, — e rendületlenül hűséges lelkek számát egyedül Isten ismeri.

Ha egyfelől az általános elvilágiasodás nem egy jelenségét figyelhetjük is meg (ezek jövőtépítő haladásnak adják ki magukat, pedig a valóságban felismerhetők rajtuk a közelmúlt elhajlásai), akkor másfelől a zsinat eredményeképpen rendkívül erős fellendülést élünk át. Ez lehetővé teszi, hogy nem ugyan új, de megújuló Egyházzal beszéljünk. Hányan nem hagyják eltérteni magukat sem ideológiák, sem fecsegés, sem megfélemlítési kísérletek által a komoly megfontolástól és az imától, sőt csak annál tevékenyebbek a szeretet cselekedeteiben és készek mindarra az átalakulásra, amit az aján-

dékozó szeretet állhatatossága megkövetel! Szemünk láttára bukkannak fel mindenfelől a jövő iránt spontánul nyitott fiatalok; meggondolt mérséklettel párosult lendületük nagy reményekre jogosít. Még bizonyos vitatható kezdeményezések esetén is kár lenne, ha erőszakosan akarnánk kitépni a gyöngye gyökerű konkolyt, kockáztatva, hogy a jó mag is elpusztul. Nem egy nagyon is konkrét tapasztalat erősíti azt az örvendetes bizonyosságunkat is, hogy sokan, akik ma többé-kevésbé elbátortalanodnak, sőt mintha talán sarkallnák a felfordulást, csak tudatlanságból vagy félnétségéből csinálják ezt, esetleg öntudatlan konformizmusból, mert szükségét érzik, hogy ne váljanak külön a nyájtól — a mélyben azonban hűségük érintetlen. Viszont sokan, akik elhárító magatartásba merevednek és a legsürgetőbb újítás iránt is bizalmatlanok, minden további nélkül csatlakoznának lelki vezetőink kívánalmához, ha nem szédültek volna bele a sok homályos és kétértelmű kifejezésbe és hamis újítási törekvésbe, meg ha türelmesebben és értelmesebben nevelnék őket. Egyik csoporttal sem szabad soha lemondani a dialógusról.

Ha a mai nemzedék nem is olyan gazdag nagy nevekben, mint a francia katolicizmus a század első felében volt, azért köztünk sem hiányoznak az igazi próféták. Egyeseknek az a feladatuk, hogy felrázzák lelkiismeretünket, rámutatva a jelen óra nagy szociális feladataira, mások arra a legbensőbb megtérésre szólítanak fel, amely nélkül kezdeti fáradozásaink eredménytelenek maradnának, megint mások zaj nélkül hozzálátnak azokhoz a példaadó kezdeményezésekhez, amelyek egy napon szükségszerűen utánzásra köteleznek. Mint mindig, most is csak sokkal később fogja mindenki elismerni próféta-voltukat; mint mindig, kezdetben ócsárolják őket vagy elfojtják a hangjukat, mert nem hízelegnek a sokaság véleményének és üzenetük keménynek tűnik. De a Lélek hatására mégis segítenek megtartani az Egyházat a helyes vágányon, új utakat törve neki, amelyek lehetővé teszik további haladását. Gondoljunk a keresztény életnek arra a könnyed frissességére is, amelyet egy-egy fiatal, evangéliumi keresztény közösségben észlelhetünk. Olyan ez, mint a bő nedvű hajtás fakadása tavasszal; ezek a zsengek nem egyszer válogatott minőségűek és új, lendítő ösztönzést ígérnek a jövőre. Gondoljunk azokra a keresztényekre is, akik tapasztalatból ismerik ennek a hitnek az árát, hiszen náluk hosszú próba során szilárdult és tisztult meg. A velük való tapasztalatcsere az Egyház különböző tagjait összefűző szentek közösségének újabb megvalósulása lehet, és ha úgy akarjuk, új esély világunk emberibbé tételére.

Ez is mind eleven valóság ebben az órában az Egyházban. És a mindenáron-kritizálóknak főleg éppen azt sajnáljuk, hogy vonakodnak vagy képtelenek ezt is észrevenni. Valami hályog vakká teszi őket a legmélyebb valóság iránt, a jelenben éppúgy mint a múltban. Akár azért, mert tökéletes Egyházzal álmodnak — ezt bizonyosan sosem találják meg —, akár azért, mert beleúna az Evangéliumba, vagy azt képzelve, hogy már túljutottak rajta, nem tudják értékelni többé gyümölcsseit. Nem elég nekik az Egyház aggiorna-

mentója; a „modern ember” mítoszának nevében a teljes változást követelik és doktrinális magatartásba merevednek a hűséges keresztények legértékesebb, állandó kincsei iránt. Olyanok, mint Hymeneos és Philetos, akikről Sz. Pál írja Timóteusnak, hogy már feltámadottnak, tökéletesnek tartják magukat; fölényük illúziójába belekábulva elfordulnak az élő Istentől, hogy szívük bálványait imádják.

Mindez mégsem homályosítja el azokat a jeleket, amelyekre az imént rámutattunk. És ezek a jelek a szomorúságra indító okok között is örvendező reménységet táplálhatnak bennünk. Ehhez járul még kívülről vagy az Egyház hatáiról sok-sok ember hívó szava, akik — ha nem is mindig tudatosan — Istent keresik, és csak az élőbb keresztényekkel való találkozásra várnak, hogy csatlakozzanak hozzájuk. — Minden bizonnyal e jelek nélkül is határtalanul kellene remélnünk. Nem éppen sötét időkben legszebb-e a remény? De most csakugyan magadattak ezek a jelek. Az Evangélium beleszövődött történelmünk szívébe — az az Evangélium, amely maga Jézus. Állandóan szökellő vízforrásként buzog életünk drámai valóságának legbensőjében. Az Egyház, az Evangélium letéteményese minden nemzedék számára újat és régít hoz belőle elő. Éppen most tette ezt meg a legutóbbi zsinaton. Eközben nem hiába hivatkozott minden ember kezdeményezőképességére és szabadságára. Ez természetesen kockázattal járt: előrelátható volt a megértés hiánya, túlzások és mindenfajta visszaélés. Éppígy számolni kellett azzal is, hogy a gyakorlati alkalmazásban balfogások történnek. De ezek a balfogások a valóságban gyakran csak csekély jelentőségű incidensek az út folyamán; néha lehetnek súlyosak is, de semmiképpen sem jövételhetlenek. A zsinat nem tévesztette szem elől ezt a kockázatot, hanem vállalta, a Lélekbe vetett bizalommal. És korunk bajai ne akadályozzanak meg bennünket abban, hogy örüljünk ennek.

Sőt a hit magukban ezekben a bajokban, vagy inkább abban a szenvedésben, amelyet az Egyházra hoznak, csak eggyel több okát látja a reménynek. Szükséges volt, hogy Krisztus szenvedjen. Szükséges, hogy Egyháza szenvedjen — hogy övétől szenvedjen. Akármilyen illúziókba ringassák is magukat manapság egyes gyermekei, akik túlságosan olcsón akarják megélni a húsvéti misztériumot, „az Egyház sohasem rakhatja maga mögé a keresztet, mint valami befejezett ténnyet”.⁷ De ennek a keresztnek a lábánál örök-elevenen fakad „a nyarat hirdető zsenge zöld”.⁸

2. Feltételek

Szükségképpen adódnak azonban bizonyos feltételek, ha ki akarunk szabadulni a jelenlegi válságból. Mint a repülőnek, amely egyideig küzd a vihar ellen, míg végül magasabb légrétegekben fölébe kerül, nekünk is abba kell hagynunk a hiú önmagunk-körül-forgást, hogy előrevivő irányt vehessünk. Záradékol két ilyen feltételt akarok megnevezni, amelyet különösen fontosnak tartok.

a) Az első feltétel a Jézus Krisztus iránti szeretet. Ez a szeretet teszi kereszténnyé a keresztényt.⁹ És sohasem lesz másképp. Az évszázadok és az egyes emberek szerint ez különféle alakot ölt vagy más-más árnyalatba öltözik; de sohasem hiányozhat. Ma azonban ezt is vitatják. Ősdinak, illuzórikusnak tartják, neveltségessé teszik. Minden lehető tudományszakból vett érvekkel akarják kiűzni a keresztény szívből. Az egyik azt mondja: ez a szeretet egy fantomnak szól, mert a történelem Jézusa, az egyedül igazi Jézus, hozzáférhetetlen kutatásunknak. Mások szerint az egymástól idegen kultúrák egymásra következése napról-napra jobban eltávolítja őt tőlünk és lehetetlenné teszi, hogy magunkénak valljuk a régi Egyház hittani definícióit. Ismét mások azt beszélik be maguknak — és próbálják a pszichológia haladására és főleg a pszichoanalízis leleplezéseire hivatkozva velünk is elhitetni —, hogy ez a szeretet szentimentális, zavaros forrásokból táplálkozó „vallásosságban” tart bennünket, ami felnőtt emberhez méltatlan és elszántan le kell mondanunk róla, hogy belépünk a hit birodalmába. Vagy pedig azt magyarázzák nekünk, hogy a Jézus Krisztus iránti szeretet, a személyéhez való ragaszkodás visszavet bennünket vagy felhőkbe röpit, pedig a Krisztustól eredő fellendüléshez úgy maradunk hűek, ha a mai és holnapi emberekben keressük és találjuk meg Őt. Egyesek végül, akik különösen nagy filozófusnak tartják magukat és talán azok is, igen „magasrendű” meggondolásra szólítanak fel: azt próbálják megértetni velünk, hogy a valódi kereszténység ma semmiképpen sem lehet ugyanaz, mint még a közelmúltig volt. Mi már nem a szűk perszonalizmusban találjuk meg; az — pl. egy Origenesé, egy Bernáté, egy Agostoné, egy Aquinói Tamásé, vagy akár egy Möhleré vagy Newmané — szegényes gondolkodás folyamánya; nem abban a perszonalizmusban, amelynek az első apostolok, jelesül Pál apostol hódoltak és amelyet annyi szent váltott életre minden intellektuális igény nélkül, — inkább abban a gnózisban, amely fel tudja fogni a kereszténységet.

Úgy látszik hát, mintha az utóbbi időben a tudomány minden égtájáról, a hermeneutikától kezdve a legmagasabb spekulációig, összefogott volna az emberi szellem haladása, hogy eltérítsen minket Jézus Krisztus szeretetétől. Attól a szeretettől, amelyről Pál azt mondja: semmi, egyáltalán semmi el nem választhatja tőle soha (Róm. 3, 38sk).

Azt mondom: „úgy látszik”, valójában azonban minden alkalommal hamis következtetésről van szó. Szigorúan keresztülvitt szentíráselemzésből Jézus alakja — talán járulékos vonásoktól, de mindenesetre hiányos értelmezésektől megszabadulva — egyeseknek mind talányosabban, másoknak mind titokzatosabban kerül ki. Közelebről megnézve észrevesszük, hogy azok a ki-sebbitések vagy gyöngítések, amelyekre egy bizonyos exegézis vezet, csak valószínű „filológiai mészárlás” árán jöttek létre (Hans Urs v. Balthasar). Másrészt a legutóbbi időben írta egy német szerző: ha a hermeneutika központi problémáját, Jézus hirdetésének problémáját úgy akarjuk megközelíteni,

hogy ne tegyünk erőszakot a szövegeken, hanem a különböző kijelentéssorokat egy egységbe fogva tegyük érthetővé, akkor az Egyház krisztológiai dogmája a legjobb alap erre.¹⁰ Éppenígy, bár nem szándékunk lebecsülni az ún. humán tudományok új eredményeit, kétségtelenül megállapíthatjuk: képviselőik egy része ellentmondást nem tűrő kijelentéseivel és totális igényeivel meglepően túllépi illetékességének határait és a tudomány szellemétől idegen dogmatizmust tanúsít. Aki a Jézus Krisztus iránti szeretetet lenézően összekeveri a szentimentalizmus bármely alacsony vagy vak formájával, az jól vigyázzon: veszedelmes ösvényt vág visszafelé abba a szomorú állapotba, amelyet Pál így jellemezett: „sine affectione” (Róm 1,31). A felebarát és Krisztus szeretete között ellentétet konstruálni teljesen önkényes, hiszen a második az elsőnek forrása. Újra és újra mutatja ezt mindazok példája, akik húsz százada ebből a forrásból ittak: még legutóbb is egy Charles de Foucauld, „mindenki testvére”, vagy egy Jules Monchanin-stílusú pap,¹¹ és sokan mások . . . Hogy tárgyilagos ítéletet alkossunk magunknak arról, mi igazi kereszténység és mi nem, tartuk magunkat mégis inkább a szentekhez, akik — ma éppúgy mint bármikor — élék ezt a kereszténységet és nem próbálnak kitorni belőle, mint a filozófusokhoz, akik úgylátszik túljutottak rajta. Ennek az előszeretetnek semmi köze szemünkben a filozófia megvesztéséhez.

Ezeknek a sebtében odavetett megfontolásoknak egyáltalán nem az a céljuk, hogy kereken elutasítsák az említett ellenvetéseket. Éppen ellenkezőleg! Csak a destruktív konformizmusnak szegülnek ellene. Ugyanakkor sürgető felszólításnak szánjuk egy roppant kutatási program határozott megvalósítására. Igaz, máris óriási munka folyik, de mindez alig-alig ismert, nagyon gyéren népszerűsített a keresztények tömegei között, úgyhogy ennek a programnak még nincs meg a kívánatos terjedelme, nem egyszer a kellő bátorság is hiányzik hozzá. A kritikai és a vallásos szellem szövetsége mindenkor a keresztény megújulás záloga. E tekintetben még jócskán van mit haladnunk. De azért ma is belső meggyőződéssel ismételtethjük meg a kiváló tudós, Jean Ladrière szavait: „Műveinket belepi a századok pora, halálra vannak szánva az entrópia általános elvérézésében. De egyszer létrejött valami, aminek sohasem lesz vége. A félreeső Názárethből jó felénk, s elér bennünket a századokon át: túl születés és halál szakadatlan láncán magával ragad az ítélet és a beteljesülés pillanatáig, a jövőendő életbe, az örökkévalóság mélyébe, vagyis az igazság centrumába. A reménység már megkezdődött, nem lehet vége többé.”¹²

b) A második alapfeltétel a katolikus egység szerető gondja. Szorosan összefügg az elsővel. A régi ellentét az Egyház és az Evangélium között — ezt ma egyesek különös előszeretettel hegyezik ki — igen megvesztegető téma. Hisz kell-e még mondanunk: az Egyház soha és seholsem tökéletesen hűséges tagjaiban; a mindenütt uralkodó bűn őt sem

kíméli meg — sem a bűn, sem az emberi gyengeség többi ismertetőjegye. És mégis éppenúgy igaz marad, hogy mindig az Egyház nyújtja felénk az Evangéliumot, és ma inkább mint valaha az Evangélium szellemében való megújulásra hív azok szavával, akik felhatalmazást kaptak erre. Sőt többet is mondhatunk: Bármilyen történések egyes esetekben, ma igazabb mint valaha, hogy az Egyházzal mondott általánosító kritika az Evangéliumtól való eltávolodással jár együtt. A szenvedélyes szembefordulás a lelki vezetők tanításával a „világ közvéleménye” nevében csak világosan leleplez egy máskor is elég könnyen fölismerhető hajlamot. Nem lenne mit nyugtalankodnunk emiatt, ha az ilyen vélemények kívülről származnának. De ha mindenki küldetésének tekinti, hogy kedvére kritizáljon, ha mindenkinek főgondja, hogy saját prókátora legyen, ha mindenki tetszés szerint állít fejetetejére dogmát és erkölcsi törvényt, — akkor az Egyháznak föl kell bomlania. Ha az egység központja a legszenvedélyesebb támadások céltáblájává válik és mindenki mindenért feljogosítva érzi magát arra, hogy az egész világ szemeláttára fölényes szemrehányásokat tegyen Péter utódának, akkor szíven sebzik az Egyházat, az egész Egyházat. Azok, akik jelenleg ilyen végletekbe ragadtatják magukat, nem tudják, mit cselekszenek. Hivatkozhatnak bármilyen ürügyre: hátat fordítanak az Egyháznak. A szó legigazabb értelmében botrányt okoznak sok testvérüknek. Ha akarják, ha nem, kicsiny csoportok vad burjánzását mozdítják elő, amelyek szektáriánus követelődésének a világon semmi köze a lelki szegénységhez. Szidalmazzák mindazokat, akiknek még maradt érzékük a keresztény név követelményei iránt. Kínos teherként nyomják minden érző ember szívét. Amennyiben rajtuk áll, aláássák az Egyházat; hiszen az az Egyház, amelyben ilyen zűrzavar harapóznék el és ilyen erkölcsök lennének úrrá, a pusztulás zsáknya lenne. És hogy lenne igazi hatékonysága, missziós lendülete és ökumenikus ereje!

Itt szövetkezhetnek azok, akiknek legfőbb gondja a katolikus hagyomány csorbítatlan kincsének teljes folytonosságú megőrzése, meg azok, akiket elsősorban az Evangélium fuvallatával mindig előre sodró, kikerülhetetlen erők tudata jár át. Itt fognak szövetkezni.

Hogyan oldódik meg a válság? Míg a világ világ, nem várhatunk teljes megoldást. Oktalanság lenne azt gondolnunk, hogy a jelenlegi vihar nem tépázza még sokáig a keresztény népet. Annak, aki élete alkonyán jár, nem adatik már meg, hogy lecsillapodását lássa. Mégis örömmel énekl el a maga *Nunc dimittis*-ét. Mert ha nem is szemlélheti testi szemével, nem is tarthatja kezében az üdvösséget, megnyugszik a csalhatatlan igében: „Boldogok akik nem láttak és hittek” — akik nem láttak és reméltek.

¹ Msgr. Chr. Butler: *Institution et charisme*, in: *La Théologie du renouveau*, Actes du congrés théologique de Toronto, September 1967. Paris 1968. I. 319.

² Newman: *Neuvième sermon universitaire*, 1832. dec. 2. nr. 25.

³ G. Crespy: *Une théologie pour demain*: in: *La Vie protestante*, 1968. ápr. 19.

- ⁴ Y. Congar: Au milieu des orages. Paris 1969, 8.
⁵ K. Barth: Credo 16-18. Ts., Zollikon — Zürich 1948, 155 sk.
⁶ Y. Congar i. m. 86.
⁷ H. U. v. Balthasar: La joie et la paix. Concilium 39 sz. (1968) 86.
⁸ P.-R. Régamey: La Croix du Christ et celle du chrétien. 1969, 6.
⁹ Vö. H. U. v. Balthasar: „Chi non ama il Signore, sia anathema.“ Oss. Romano 1969. ápr. 5, 3.
¹⁰ H. Schürmann: Traditionsgeschichtliche Untersuchungen zu den synoptischen Evangelien. Düsseldorf, 1968, 35.
¹¹ Vö. H. de Lubac: Image de l'abbé Monchanin. Paris 1967.
¹² J. Ladrière: Pour une conception organique de l'université: NRT 1968 febr., 163.
 Eredetileg konferencia alakjában hangzott el a St. Louis egyetemen Missouri-ban (USA) 1969. máj. 29-én. Megjelent a Nouvelle Revue Théologique 101 (1959) 580-596, ill. kissé rövidítve a Theologie der Gegenwart 12 (1969) 189-201. oldalán. Majd a szerző bővített formában külön kis könyvben is kiadta: „L'Église dans la crise actuelle“. Cerf, Paris, 1970. 98 o. Fordításunk alapja a német szöveg, de a francia eredetit is szem előtt tartottuk.

Tomka Ferenc

ISTEN JELE A VILÁGBAN

A megkeresztelték életmódja gyakran alig különbözik más emberek viselkedésétől. Ha az egyház valóban Krisztus életét folytatja, s ha az „Istennel való bensőséges egyesülés jele és eszköze“ (LG 1), hogyan lehetséges, hogy olykor nemcsak hogy nem jele a szeretet Istenének, hanem taszítja a kívülállókat? Csődöt mondott az egyház? — kérdezték már sokan, sokszor. Kaptunk-e azonban kielégítő választ? „El lehet kenni“ a kérdést azzal, hogy másutt is vannak hibák, hogy az egyház is emberekből áll, e kibúvók azonban a bennük rejlő igazság ellenére sem oldják föl a kiáltó ellentéteket. Krisztus félreérthetetlenül tanúságtevő, j e l - e g y h á z r ó l beszélt, Egyházzal, amelynek tagjait arról lehet megismerni, hogy szeretik egymást (Jn 13, 35). Egyházzal, amelyben olyan benső egység és szeretet él, amely csak a Szentháromság szeretetben feszülő életéhez hasonlítható, s amely éppen ezért ismét szükségképpen jel — a végtelen szeretetre utaló felhívás — kell hogyan legyen (vö. Jn 17, 23). Csekély őszinteség is elég a beismeréshez, hogy az az embercsoport, amelyet ma — pl. egy faluban vagy országhoz — az egyházzal azonosítanak, alig valószínűleg meg a Krisztus által kitűzött feladatokat. Zátönyra futott tehát az egyház? De akkor Krisztus műve — maga Krisztus — mondott csődöt!

A lelkipásztornak nap mint nap szembe kell néznie a krisztusi ideálokkal, s ugyanakkor napról napra találkozik egy olyan ún. keresztény élettel, amely nemcsak hogy távol áll az ideáloktól, de sokszor elvben is feladta őket. Ez — a pasztorális gyakorlatban is — egyesekeket arra a követ-